

Fókuszban a választókerület. Választókerület-központúság a magyar parlamenti képviselők körében¹

PAPP ZSÓFIA

MTA Politikatudományi Intézet, tudományos segédmunkatárs; Budapesti Corvinus Egyetem
Politikatudományi Doktori Iskola, doktorjelölt.
Elérhetőség: zpapp@mtapti.hu

Előszó

A demokratikus politikai képviselet a politikatudomány egyik legalaposabban körüljárt témája, mely a kezdetektől nagy érdeklődésre tartott számot. Ennek oka, hogy a képviseleti demokrácia tulajdonképpen alapkövről van szó, mely nagyban hozzájárul a demokratikus mechanizmusok és legitimációjuk alaposabb megértéséhez. A képviseletirodalom nagy részét a képviselői szerepről szóló elméletek adják, és túlmennek azon, hogy pusztán a normák szintjére vagy az ezeket alakító formális és informális intézményi struktúrákra támaszkodjanak, szintetizálva ezzel az institutionalista és behaviouralista hagyományokat (Zittel 2009). Céljuk viselkedési normák azonosítása, és ezeknek a tényleges cselekvésekben való tettenérése. A kutatások irányát három szerepelmélet határozza meg. Wahlke et al. 1962-es munkájában a társadalmi kereslet szerkezetének fontosságát hangsúlyozza a képviseleti szerepek kialakulásában. A képviseleti szerepek tehát közvetetten a parlamentek képviseleti funkcióinak és a demokratikus választásoknak a következményei, melyek közvetlenül alakítják a kereslet szerkezetét. Wahlkéék három fő képviseleti szerepet különítenek el. Míg a küldöttet (*delegate*) megválasztása után kötik a választókerületi „utasítások”, addig a megbízott (*trustee*) saját mérlegelés alapján dönti el, hogy mely intézkedések szolgálják a választók érdekeit. A *politico* esetében a fenti szerepmodellek keverednek, vagyis a két szerep egymáshoz viszonyított jelentősége ügyről ügyre változik. Az egyik vagy másik szerep dominanciáját a kereslet összetettsége befolyásolja oly módon, hogy minél bonyolultabb, annál valószínűbb, hogy a képviselő a megbízotti szereppel azonosul (Wahlke et al. 1962).

Searing fő kritikája a fenti kategorizálással szemben, hogy azokat a tudósok erőltetik a képviselőkre, és nem a képviselők felfogásaiból, motivációiból származnak, vagyis a képviselők fejében tulajdonképpen nem léteznek, sokkal inkább absztrakt elképzelések, melyek valósághoz való viszonya csekély. Searing szerint ez lehet a képviseleti szerepek és a képviselők viselkedése közötti összhang hiányának (Searing 1994). 1994-es művében, melyben túllép a racionális választás elméletének szűk keretein, a szerepeket két csoportba osztja. A státusz szerepek

¹ Köszönettel tartozom A. Gergely Andrásnak, Mihail Chirunak, Emanuel Comannak, Csizmadia Ervinnek, Sergiu Gherghinának, Horváth Péternek, Ilonszki Gabriellának, Kiss Baláznak, Róbert Péternek, Didier Ruedinnek és Szabó Gabriellának a tanulmány korábbi verziójához fűzött rendkívül hasznos megjegyzéseikért.

Ez a tanulmány a Budapesti Corvinus Egyetem 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0005. számú TÁMOP program *Hatékony állam, szakértő közigazgatás, regionális fejlesztések a versenyképes társadalomért* alprojektjében, *Állam és polgárai* műhelyben készült. A műhely (kutatócsoport) vezetője: Dr. Gallai Sándor.

(*position roles*) erősen kötődnek az intézményrendszerben elfoglalt pozícióhoz, vagyis az intézményrendszer egyértelműen meghatározza a szerepet, melyet a képviselő betölt. Ezzel szemben definiál motivációs szerepeket (*preference roles*), melyek kialakításában a legnagyobb szerepet az egyén preferenciái játsszák (Searing 1994). Az intézményrendszer funkciója ebben az esetben csupán annyi, hogy ezeket az elképzeléseket tartja a realitás talaján, vagyis korlátokat állít a megvalósítás elé, de magát az ambíciót nem változtatja meg. A képviselői szerepek tehát az intézményi keretek és az egyéni preferenciák interakciójaként jönnek létre úgy, hogy a kettőnek az egyensúlya szerepről szerepre változik. Searing alapján négy különböző motivációs szerepről beszélhetünk: választókerület- és parlamentközpontú képviselők, miniszteraspiráns valamint szakpolitikus. Jelen tanulmány az elsővel foglalkozik.

Míg Searing az egyén motivációját hangsúlyozza, addig Strøm (1997) visszafordul a racionális választás elméletéhez, és stratégiai döntésként fogja fel a képviselői szerepeket. Strøm szerint a szerep nem más, mint olyan rutin vagy stratégia, mely a célokhoz igazodik, és megvalósítása szabályok (intézmények) által korlátozott (Strøm 1997, 162-163). A képviselők célja a stratégia megválasztásával, hogy maximálják a kívánt cél elérésének valószínűségét. A stratégia kiválasztása a képviselők esetében pedig nem más, mint a szűkös erőforrások (idő, média hozzáférés, szervezeti erőforrások) elosztásáról hozott döntés. Strøm Mayhew (1974) és Schlesinger (1991) gondolatmenetét követve, mely szerint a képviselők választási ambíciója a kulcsa annak, hogy megértsük a viselkedésüket, de azokon túlhaladva határozza meg a képviselők által követendő célokat, melyek időrendi sorrendjükből adódóan hierarchikus rendbe állíthatók. A párt általi újraválasztást az újraválasztás célja követi. Ezután jönnek a magasabb pártpozíció és a parlamenti hivatal betöltésének ambíciói (Strøm 1997). Strøm elméletéből azt következik, hogy mivel a szerepek megvalósíthatók, hiszen eleve ennek megfelelően alakultak ki, a felfogás és a szerep között szoros kapcsolat van. Vagyis azzal, hogy a cselekvést megfigyeljük, a szerepfelfogásról is sok mindent megtudunk.

A fenti három felfogást két családba sorolhatjuk. Az egyik a képviselői fókuszával foglalkozik (Searing, Strøm), a másik a képviselői stílussal (Wahlke et al. 1962).

De vajon, mi a választókerület-központúság jelentősége? A választ erre a kérdésre Norton (2002) adja meg. A választókerületi orientáció kapcsolatot teremt a parlament és az állampolgárok között, mely kapcsolat mindkét félnek előnyére szolgál. A választók szempontjából fontos, hogy (1) lehetővé teszi a helyi érdekek megjelenését az országos politikában, (2) legitimálja a politikai rendszert, valamint (3) közelebb hozza a politikát az emberekhez, mely akár a politikai rendszerbe vetett bizalom szintjének emelkedésében is megmutatkozhat. A képviselők és pártjaik számára nagy jelentőséggel bír, hogy (4) a képviselők a nyilvánosság számára láthatóbbá válnak, (5) lehetőséget biztosít a pártnak, hogy információhoz jusson a választók és a választókerületek problémáiról, (6) választási előnyt jelenthet, (7) növeli a képviselők elégedettségét saját munkájukkal, illetve (8) olyan problémákra hívhatja fel a figyelmet, mely nem láthatók „felülnézetből”².

² A fentiek miatt a választókerület-központúságnak negatív hatásai is lehetnek. Előfordulhat egyrészt, hogy az egyes választókerületek képviselője diszkriminálja a más választókerületekben élő embereket, ami jelentős károkat okozhat a politikai rendszer legitimitációját tekintve. Másrészt a választókerület-központúság ellentmond az általános képviselői elvnek (Norton 2002).

A választókerület tényleges és hatékony képviselése az attitűdök szintjén kezdődik. Ebben a tanulmányban tehát a viselkedés helyett a képviselők attitűdjeire koncentrálok, és azt vizsgálom, hogy mely tényezők hogyan befolyásolják a választókerület-központúságot a 2010-es választások után. Ennek megfelelően, Searing megközelítéséből indulok ki, és azokat az ambíciókat térképezem fel, melyek a későbbiek folyamán meghatározzák a képviselők választókerületi és parlamenti tevékenységeit.

A képviselet fókuszát befolyásoló tényezők

A képviseleti szerepekkel foglalkozó irodalomban a választókerület-központúság magyarázatai szerteágazóak. Jelen tanulmányban a lehetséges magyarázó változók két csoportjával foglalkozom, nevezetesen a választási szabályok és a képviselők karrierútjának hatásaival. Ezek alapján hat hipotézis érvényesülését tesztelem. A választási rendszerhez kapcsolódó hipotézisek a *mandátum típusának* (H1), a *körzeti magnitúdónak* (H2) és a *jelöltség helyének* (H3) hatását vizsgálják. A karrier-típusú magyarázatok között szerepelnek a *képviselők helyi politikai háttere* (H4), az *országos pozíciók* (H5) és a *szenioritás* (H6).

A választási szabályok hatása a képviseleti szerepekre talán a leggyakrabban tárgyalt probléma a nemzetközi szakirodalomban. A különböző megközelítések közös nevezője, hogy mindegyik az egyéni választókerületi és a zárt pártlistás rendszerek közötti különbséget vizsgálják. A kutatók arra a magától értetődőnek tűnő jelenségre próbálnak magyarázatot találni, hogy az egyéni választókerületi képviselők választókerület-orientáltabbak listás társaiknál. A témában született talán legfontosabb tanulmány Carey és Shugart (1995) nevéhez fűződik, melyben a választási rendszereket rangsorolták aszerint, hogy mennyire ösztönzik a képviselőket a választókerületi orientációra és a személynek szóló szavazat (*personal vote*) kultiválására. A szerzők a választási rendszereket három változóból építették fel, mely komponensek különböző kombinációi a választókerületért végzett munkát különböző mértékben motiválják. Fontos egyrészt a listához való hozzáférés mértéke, magyarán mekkora hatalma van a pártvezetésnek a listán szereplő jelöltek sorrendjének meghatározásában. A zárt listáktól a teljesen nyitott listák felé haladva nő az ösztönzés az olyan tevékenységek végzésére, melyek a személynek szóló szavazatot gyarapíthatják (Carey-Shugart 1995, Shugart et al. 2005). Másrészt, nagy jelentőséggel bír, hogy a szavazatok a párthoz „csatornázódnak-e be”, vagy az egyes jelöltekre leadott szavazatok ténylegesen az adott jelölt bekerülési esélyeit növelik. Az utóbbi esetben erőteljesebb választókerület-központúság várható el. Végül az egy szavazó által leadott szavazatok száma is számít. Amennyiben a választónak egy szavazata van, és azt egy pártra kell leadni, az egyes jelöltek megválasztási esélye csak attól függ, hogy a párt listáján milyen helyet foglalnak el. Ha azonban a pártlistán belül, mely pártlista lehet akár egy fős is, a szavazó csak egy voksot adhat le, a helyzet éppen az előző fordítottja lesz³.

A fenti változók a szavazatok elosztásának módját írják le; az egyes kategóriák között kvalitatív különbségek vannak. Ezzel szemben a körzeti magnitúdó folytonos változó, így a *personal vote*-ra gyakorolt hatás természete és logikája is

³ A két szélsőség közötti eset, amikor a szavazó több szavazatot adhat le párton belül, vagy akár pártok közt megosztva. Ilyenkor minél kevesebb szavazata van a választónak, annál nagyobb előnyt jelenthet a választókerület szolgálata.

eltér a fentiektől. Ahogyan nő az azonos listán szereplő jelöltek száma, az egyes jelöltek relatív fontossága csökken. Ezért a zárt listás rendszerekben a körzetben szerezhető mandátumok számának növekedésével csökken az ösztönzés a személynek szóló szavazat arányának növelésére. Ebben az esetben személyes hírnév megszerzésének színtere a választókerület helyett maga a párt, hiszen a listán való megjelenés sorrendjét a párt határozza meg. Ezzel szemben a körzeti magnitúdó csökkenése esetén a lista élén álló jelölteknek érdekükben áll, hogy szavazatot gyűjtsenek a pártnak azáltal, hogy saját személyüknek szóló szavazataikat növelik. Ezek ugyan technikailag a párt szavazatai lesznek, ám a lista elejéről így többen kerülnek be. Ha egy listának például három mandátumra van reális esélye, akkor az első három jelölt fog mindent megtenni, hogy ezeket a mandátumokat valóban meg is szerezzék. Magas magnitúdó esetén ez a tevékenység kisebb valószínűséggel lesz jövedelmező, hisz a lista elején állókat feltételezhetően így is úgy is megválasztják, ha csak a párt jogán is (Shugart et al. 2005). Nyitott vagy flexibilis listák esetén viszont az azonos párt jelöltjei egymással versenyeznek mind a szavazatokért, mind a mandátumokért. Egy listán tehát több jelölt számára nyílik meg a bekerülés lehetősége, így relatíve kis erőfeszítés – amely arra irányul, hogy a jelölt *egyedi* személyes hírnevet alakítson ki a választók körében – nagy eredményeket hozhat. Éppen ezért az előrelépés érdekében végzett tevékenység elhanyagolásának lehetőségköltsége a körzeti magnitúdóval párhuzamosan nő (Shugart et al. 2005).

Cain et al. (1987) a *The Personal Vote* című munkájukban a fentitől látszólag eltérő következtetésre jutnak, szerintük ugyanis az egyéni választókerületi rendszerek adják a legerősebb lökést a választókerület-központú attitűdök kialakulásához. Carey és Shugart (1995) a hatás mértékét tekintve vitatkoznak Cainék klasszikusával, ugyanis az egyéni választókerületek léte nem minden esetben fejt ki ugyanolyan erős hatást, hiszen figyelembe kell venni olyan tényezőket is, mint például a párton belüli versengés vagy a pártemplémához való hozzáférés. Ennek ellenére, a két megközelítés végeredményben egymást támogatja. Az egyéni választókerület ugyanis nem más, mint egy zárt pártlista, és mivel tudjuk, hogy az ilyen listák esetében a választókerület-központúság a körzeti magnitúdó csökkenésével növekszik, könnyen belátható, hogy a választókerületi orientáció az egyéni választókerületi rendszerekben éri el maximumát, ahol a megszerzhető mandátumok száma minimális (vagyis 1).

Gallagher és Holliday (2003) érvelése szerint az egyéni választókerületi képviselők az egész választókerületért „felelősek”, és ez alapján könnyen el is számoltathatók a választók által, hiszen a felelősség nem oszlik meg több képviselő között. Lancaster és Patterson (1990) szerint az egyéni képviselők hajlamosabbak figyelembe venni a választókerületi igényeket, aminek oka, hogy a többmandátumos választókerületekben nem egyértelmű, hogy kié a dicsőség a pozitív változásokért. Ezért a listás képviselőknek nem áll érdekükben extra erőfeszítéseket tenni a választókerületért, hiszen a siker babérjait más képviselők is learathatják. Az elszámoltathatóság fontossága mellett érvel Norris (2000) is. Meglátása szerint azért elégedettebbek az állampolgárok az egyéni kerületi választási rendszerekkel, mert azok világos felelősségi viszonyokat teremtenek: a választók számára teljesen egyértelmű, hogy kit kell büntetni illetve jutalmazni. Wessels szerint ez az oka annak, hogy minél kisebb a magnitúdó, annál valószínűbb, hogy a képviselő a választókerületet fogja a képviselet középpontjába állítani (Wessels 1999), és mindez a Nyugat-Európában jellemző pártdominancia mellett is érvényes. Curtice és Shively

(2000) kimutatták, hogy az egyéni képviselők sűrűbben veszik fel a kapcsolatot a választóikkal, és a szavazók is több és alaposabb információval rendelkeznek a képviselőikről. Vagyis a választási rendszernek a mechanikus hatásokon kívül pszichológiai hatásai is vannak a képviselőkre, magyarul a választási szabályok befolyásolják, hogy hogyan gondolkoznak, és hogyan viselkednek (Norris 2004).

A választási rendszer és a képviseleti szerepfelfogások irodalmában túlsúlyban vannak a vegyes választási rendszerű országokat érintő vizsgálatok. Ennek oka igen triviális. Az ilyen országokban ugyanis azonos kulturális kontextusban figyelhető meg az egyéni választókerületi és a zárt listás választási szisztémák hatása a képviselői szerepekre. Lundberg (2006) azt vizsgálta, hogy a vegyes választási rendszerek a képviselők két „kasztjának” kialakulásához vezetnek-e. Azok, akiket a pártlistákról indirekt módon választanak meg, a választók szemében is inkább a párt szolgálatában állnak. Az új-zélandi média például egyenesen másodrendűként utal a listás ágon megválasztott képviselőkre (Lundberg 2006). Klingemann és Wessels Németországgal kapcsolatban jutnak arra, hogy a mandátum típusa mind a képviselet fókusza, mind a stílusa tekintetében megkülönbözteti a képviselőket (Klingemann-Wessels 2000). A rendszerváltás után közvetlenül Magyarországon is megfigyelhető volt a választási rendszer heterogenizáló hatása (Ilonszki 1994). A helyzet ennél azonban bonyolultabb: a választókerület-központúság nem korlátozódik az egyéni képviselők körére. Norris arra a következtetésre jut, hogy minél magasabb az egyéni képviselők aránya az adott politikai rendszerben, annál nagyobb az esélye a választókerület-központúság elterjedésének a listás képviselők körében is (*contamination effect*, Norris 2004).

A fentiek alapján az alábbi két hipotézist fogalmazom meg. Egyrészt feltételezem, hogy (H1) az egyéni választókerületi képviselők választókerület-orientáltabbak listás társaiknál, másrészt (H2) a választókerület-központúság csökken a kerületben megszerezhető mandátumok számának növekedésével. A mandátumtípus és a körzeti magnitúdó hatását meglehetősen nehéz különválasztani. Az 1-nél nagyobb magnitúdó tulajdonképpen a listás képviselő kategóriát kvantifikálja. ezért a változók tulajdonképpen egymás változatai. Mivel azonban a lehetséges motivációk körét többé-kevésbé jól szét lehet választani, elméletileg megalapozott a két tényezőt külön is megvizsgálni. Amikor tehát a mandátum hatását vizsgálom, akkor a választási szabályok választókerület-központúságra gyakorolt mechanikus hatását tesztelem, míg a körzeti magnitúdó inkább pszichológiai hatásokat hordoz. A két tényező természetesen az egyéni választókerületek esetében fedi egymást.

A harmadik hipotézis az *árnyékképviselet* jelenségét próbálja megragadni. A kiinduló feltételezés ebben az esetben az, hogy a listás képviselők csoportja nem homogén abból a szempontból, hogy kinek mennyire fontos a választókerület. Elméletileg lényegi különbség lehet ugyanis az olyan listás képviselők között, akik indultak egyéniben és akiknek nem volt ezirányú ambíciójuk (vagy a pártjuk nem találta őket alkalmasnak). Ez a megközelítés felveti a választókerület mint szó jelentésének kérdését. Eddig a pontig a kiindulópont az volt, hogy választókerületnek nevezzük azt a területi-adminisztratív egységet, amelyben az adott képviselőt megválasztották. Egyéni képviselők esetében ez az egyéni választókerületet jelenti, listás képviselők esetében a megyét vagy az országot. Elképzelhető azonban, hogy azoknál a listás képviselőknél, akik indultak egyéniben, a választókerület (megye/ország) szó jelentése módosul az egyéni választókerületre. Azokban a választókerületekben, ahol a mandátum sorsa szoros versenyben dőlt el, nem csak a

képviselő, de a választási ellenfele is komoly erőfeszítéseket fog tenni a választókerület érdekében⁴ (Kumbhat-Marican 1976, Norris-Vallance-Lovenduski 1992, Ingall-Crisp 2001, Norris 2004, Soroka-Penner-Blidook 2009, Zittel 2009). Az egyéni kerületi választási ellenfél azonban nem csak akkor jelenik meg ciklus közbeni versenytársként, ha marginális választókerületi pozíciókról van szó. Vagyis az „*árnyékképviselő*” jelensége nem csak azokban az esetekben figyelhető meg, ahol mindkét félnek esélye van a mandátum elnyerésére a következő választások alkalmával. Az a tény, hogy nincs rá egyértelmű bizonyíték (Lundberg (2006) biztató kutatási eredményei ellenére), hogy a választók nagy része ténylegesen érzékeli a különbséget az egyéni és listás képviselők között azzal is magyarázható, hogy a listás képviselők az egyéni képviselők „*árnyékaként*” működnek ugyanabban a választókerületben. Vagyis könnyen elképzelhető, hogy több olyan képviselő is van választókerületenként, aki kvázi egyéni választókerületi munkát végez. Ebből a szempontból tehát a mandátum típusánál sokkal fontosabb, hogy a *választási rendszer melyik ágán indultak* a képviselők, illetve az, hogy a *jövőben hol szeretnének* (Lundberg 2006). Az árnyékképviselő jelentőségét Lundberg (2006) magyarázza. Érvelésének kiindulópontja, hogy a pártos szavazók, akik a vesztes pártra szavaztak, talán sosem fordulnának a győztes párt jelöltjéhez. Az ilyen esetekben fontos, hogy elérhető legyen a választókerületben a vesztes párt képviselője, ezzel emelve a politikai rendszerbe vetett választói bizalom szintjét. Ez különösen az olyan választókerületekben fontos, ahol valamilyen (történelmi) okból kifolyólag rendre ugyanannak a pártnak a jelöltje nyeri a választást, ezzel - a legszélsőségesebb esetben - gyakorlatilag megfosztva a kerületben élő embereket a választójoguktól. Ilyen körülmények között tehát az egyéni rendszerekkel szembeni bizalmat növelheti a többmandátumos lista bevezetése (Lundberg 2006, 74), ami tulajdonképpen ellentmond azoknak az érveléseknek (lásd Norris 2000), amelyek szerint a világos felelősségi viszonyok miatt az egyéni választókerületi rendszerek a bizalom és a demokráciával való elégedettség szintjére pozitív hatást gyakorolnak. Következésképpen, a listás parlamenti képviselők „*egyénies*” szerepfelfogása akár a demokrácia minőségét is befolyásolhatja a legitimáción és a rendszerbe vetett bizalmon keresztül. A hatás iránya azonban távolról sem egyértelmű. A pártlistás képviselők, akik egyéniként viselkednek, rombolhatják a beléjük - és rajtuk keresztül a pártjaikba - vetett bizalmat, hiszen olyan partikuláris célokat követnek, melyek csak egy kis, jól körülhatárolható területi egység érdekeivel állnak összhangban, amelynek ráadásul már van saját képviselete - az egyéni kerületi képviselő személyében. A kutatási eredmények szerint ezek az aggodalmak nem minden alap nélküliek, ezért további kutatások tárgyát kell, hogy képezzék.

A fentiekre támaszkodva a dolgozat harmadik hipotézise az, hogy *azok a listás képviselők, akik indultak egyéni választókerületben választókerület-orientáltabbak azokhoz képest, akik nem* (H3).

A hipotézisek második csoportja a képviselők karrierútjának választókerület-központúságra gyakorolt hatását teszteli. A *helyi politikai háttér* (H4), az *országos*

⁴ A verseny szorosságát sokféleképpen mérik a szakirodalomban. Zittel szerint szoros a verseny, ha az első két helyezett között kevesebb, mint 10 százalékpont a különbség (Zittel 2009). Norrisnál ez az érték 5 százalékpont (Norris 2004). Némileg szofisztikáltabb megoldást alkalmaz Ingall és Crisp, akik egy olyan folytonos változóval mérik a pozíció stabilitását, mely megadja, hogy az első két helyezett szavazatainak számbeli különbsége hogyan aránylik a második helyezett szavazatainak számához (Ingall-Crisp 2001).

pozíciók (H5) és a szenioritás (H6) mind jelentős hatással lehetnek a képviselők szerepfelfogására.

A helyi kötődés hatása az egyik legérdekesebb kérdése a képviseleti szerepekkel foglalkozó irodalomnak. Russo (2009) és Tavits (2010) bizonyították, hogy a képviselők helyi politikai háttere felélénkíti a választókerületi kapcsolatokat. Az összefüggésnek két - meglehetősen komplex - magyarázatát látom. Először is, helyi posztot betöltők - folyamatos helyi jelenlétük okán - természetesen több helyi kapcsolattal rendelkeznek. Másodszor, a helyi kötődésű jelöltek esetében kimutathatóan nagyobb a személynek szóló szavazat aránya (Cain et al. 1987, Russo 2009, Tavits 2010), ami azt jelenti, hogy több szavazatot szereznek, mint amire párthovatartozásuk alapján predesztinálva lennének. Vagyis ezek a jelöltek/képviselők a párterőforrások részét képezik még akkor is, ha esetükben gyakrabban figyelhető meg a „kiszavazás” (Carey 2007, Tavits 2010), ezért eleve ennek megfelelően választják ki a jelölteket. Máshogy megfogalmazva, a választókerületi orientáció a kiválasztási alapját képezheti, egyben eszköz a párt szemében plusz szavazatok szerzésére. Látszik, hogy a választókerület- és pártközpontúság két, egymással nem ellentétes beállítódás. Éppen ellenkezőleg, egyes esetekben a pártnak igenis érdekében áll a választókerületi orientáció ösztönzése. Az előzőek alapján, a negyedik hipotézis szerint tehát *a helyi politikai háttérrel rendelkező képviselők választókerület-orientáltabbak, mint azok, akinek nincs helyi kötődésük (H4).*

Az országos pozíciók hatásának tárgyalásakor elkerülhetetlen a párt szerepének figyelembe vétele. Wahlke et al. (1962) szerint a pártok jelentős szocializációs szerepet játszanak a képviselői szerepek kialakulásának folyamatában. Zittel (2009) szerint ez az oka annak, hogy azok a képviselők, aki korábban magas beosztású pártfunkcionáriusok voltak, inkább tekintik a képviselet fókuszának a pártot, mint a választókerületet még akkor is, ha egyéni képviselőként nyertek mandátumot. Ezt arra vezeti vissza, hogy a magasabb pártpozícióért való küzdelem során akarva, akaratlanul is, de elsajátították ezt az attitűdöt (Zittel 2009). A másik ok, amiért jogos a feltételezés, hogy az országos pozíciókat betöltő képviselők kevésbé választókerület-centrikusak ennél sokkal prózaibb és érvényesülése a szűkösen rendelkezésre álló erőforrásokhoz kapcsolódik. A képviseleti szerepek alakításában az idő az egyik legfontosabb tényező. Azok a képviselők, akik országos szintű pozíciókat töltenek be, kevesebb időt tudnak szánni egyéb, választókerülettel kapcsolatos tevékenységre. Miután a képviselők felismerték ezt, a képviselet fókusza a fentiekhez igazodik. Az ötödik hipotézis szerint tehát *az országos párt- és frakcióvezetők, valamint a parlamenti bizottságok elnökei kevésbé lesznek választókerület-központúak, mint azok a képviselők, akik nem töltenek be ilyen pozíciókat (H5).*

Végül, de nem utolsó sorban, feltételezett kapcsolat van a képviselőként szolgált ciklusok száma és a képviseleti felfogás között. Norton és Wood, egy 1990-es tanulmányukban a választókerületért végzett szolgálat mértékének ugrásszerű növekedését próbálták magyarázni Nagy-Britanniában. A folyamatot az 1960-as évekig visszamenőleg kísérték figyelemmel, amikor is a parlamenti képviselők tömegesen telepítettek irodákat választókerületeikbe, és egyre kiegyenlítettebb arányban kezdték megosztani az idejüket Westminster és a kerület között. A szerzők szerint az intergenerációs és az életciklus magyarázat is megállja a helyét. Az utóbbi szerint a változást hozó generáció első ciklusukat szolgáló tagjait ugyanazok a tényezők motiválták, mint a korábbi generációk először szolgáló képviselőit. Az

újonnan megválasztott képviselők esetében a legnagyobb a választókerületi szolgálat hozadéka, ugyanakkor a lehetőségköltsége nem különösebben számottevő, ezért az ilyen irányú tevékenység elhanyagolásának költségei igen magasak lehetnek (Norton – Wood 1990, 204)⁵. Fenno (1978) a szolgálati időt két periódusra osztotta. A terjeszkedés időszakában a képviselők idejük jelentős részét töltik a választókerületeikben, megszilárdítva ezzel helyi pozícióikat. A protekcionista fázisban már csak az erőforrásokat kell mobilizálniuk, mely a támogató bázis fenntartásához szükséges. Ez egyben azt is jelenti, hogy megengedhetik maguknak, hogy kevesebb időt és energiát fektessenek a választókerületért végzett munkába, és olyan más feladatokra koncentráljanak, mint országos párt- vagy parlamenti ügyek.

A hatodik hipotézis tehát az, hogy az *első ciklusukat töltő képviselők választókerület-központúbbak, mint a tapasztaltabbak* (H6).

A tanulmány következő részében a fenti tényezők választókerületi orientációra gyakorolt hatását vizsgálom. A függő és a független változók bemutatását kétváltozós kapcsolatvizsgálat követi. Végezetül matematikai modellek segítségével tesztelem a független változók együttes hatását. Az adatok a Magyar Választáskutatási Program Részvétel és képviselet projektjéből származnak⁶. 2010 tavaszán standard kérdőív alapján 231 magyar országgyűlési képviselőt kérdeztünk meg. Az adatok súlyozva vannak, vagyis az adatbázis megfelelően reprezentálja a sokaságot mandátumtípus és párthovatartozás szerint.

Az adatok

Ahogy a bevezetőben arról már szó esett, jelen tanulmányban Searing megközelítését használom a választókerület-központúság mérésére. Mindez azt jelenti, hogy az elemzés végig az attitűdök szintjén marad majd. A függő változó - ennek megfelelően - az alábbi kérdésre adott válasz: „*Ön parlamenti munkájában kiket képvisel elsősorban?*”⁷. A válaszok megoszlását az 1. táblázat mutatja. Miután a fő kérdés az, hogy valaki választókerület-központú vagy sem, nincs szükség az összes válaszlehetőség közötti különbségtételre. Ennek megfelelően a változó

⁵ A körülmények megváltozásának következtében – az intergenerációs magyarázat szerint – a vizsgált generáció motiváltabbnak mutatkozott a személyre szóló szavazatainak arányának növelésében, mint elődje az első ciklusban, és a motiváció magasabb szintjét érte el a későbbi ciklusok során is (Norton – Wood 1990, 208). A megváltozott körülmény pedig nem más, mint az állam terjeszkedése illetve a kedvezőtlen gazdasági helyzet által teremtett *választói kereslet* a választókerületi szolgálat iránt. Azok a képviselők tehát, akik nem érzékelik a választói keresletet és nem ehhez igazítják a szolgáltatásaik mértékét illetve spektrumát, hátránnyal indulnak az olyan versenytársakkal szemben, akik képesek kielégíteni választói keresletet. Ugyanezt az elméletet Herrera és Yawn az Egyesült Államokra is bebizonyították (Herrera – Yawn 1999).

⁶ <http://www.valasztaskutatas.hu/>

⁷ Az attitűdöket mérő változóval - és Searing megközelítésével - az a legnagyobb probléma, hogy nem tudjuk pontosan, hogy milyen viszonyban van a valósággal, és végeredményben ez az, ami tényleges jelentőséggel bír. Sajnálatos módon nem áll rendelkezésünkre olyan adathalmaz, melyen az attitűdök és a viselkedés egymáshoz való viszonyát minden kétséget kizáróan tudjuk vizsgálni. 27 megfigyelés alapján (akiket 2009-ben és 2010-ben is megkérdeztünk, és akik közül 16-an egyéni képviselők) azonban elmondható, hogy attitűdjeikben választókerület-központú képviselők átlagosan lényegesen több munkaórát töltenek a kerületeikben (99,88 óra a 69,87 órához képest), és sokkal több időt töltenek az állampolgároknak való segítségnyújtással (10,25 óra a 4,375 órához képest). A kutatás ezen szakaszában nincs okom azt feltételezni, hogy a választókerületi orientáció csak attitűdökben jelenik meg, a választókerületi szolgálatban nem.

dichotomizált megfelelője szolgál az elemzés alapjául⁸: a képviselők 42,5 százaléka jelölte meg valamilyen formában a választókerületet mint a képviselet fókuszát.

1. táblázat: A függő változó megoszlása: „Ön parlamenti munkájában kiket képvisel elsősorban?”

	N	%	N	%
Választókerületén belül a saját szavazóit	12	5,2	98	42,5
Választókerületét	86	37,3		
Pártja választóit	29	12,4	133	57,5
Egy bizonyos társadalmi csoportot	12	5,3		
Az ország valamennyi állampolgárát	92	39,8		
Összesen	231		231	

A 2. táblázat mutatja a független tényezőket. A változók a lehető legegyszerűbb formájukban szerepelnek úgy, hogy ez nem okoz lényegi változást a jelentésükben. A hipotézisek első csoportjának teszteléséhez (H1-H3) három változót használok. A MANDÁTUM TÍPUSA elméletileg három értéket vehet fel: (1) egyéni választókerület, (2) területi lista valamint (3) országos lista. Miután a területi és országos listás képviselők között nem találtam szignifikáns különbséget⁹ a választókerület-központúság tekintetében, a mandátum típusa változót dichotomizáltam. A KÖRZETI MAGNITÚDÓ változó értéke 1, ha a képviselőt egyéni választókerületben választották meg, 58¹⁰, ha országos listán, és 4-től 28-ig terjed¹¹, amennyiben területi listáról került be. A JELÖLTSEG változó esetében azokkal szemben, akik indultak egyéni választókerületben, és vesztek, mindenki más áll.

2. táblázat: Független változók

Hipotézis	Változó	Értékek
H1	Mandátum típusa	1=egyéni
		0=listás
H2	Körzeti magnitúdó	1-58
H3	Jelöltség	1=indultak egyéniben, de vesztek

⁸ A választókerület-központú képviselőket 1-esnek, a többiekét 0-nak kódoltam.

⁹ Cramer V=0.094 (p<0,1) a csak listás képviselőket tartalmazó mintán.

¹⁰ Az 58 nyilvánvalóan csak közelítése és egyben minimuma az országos listán megszerezhető mandátumok számának.

¹¹ Budapest 28, Baranya 6, Bács-Kiskun 8, Békés 6, Borsod-Abaúj-Zemplén 11, Csongrád 6, Fejér 6, Győr-Moson-Sopron 6, Hajdú-Bihar 8, Heves 5, Jász-Nagykun-Szolnok 6, Komárom-Esztergom 5, Nógrád 4, Pest 4, Somogy 5, Szabolcs 9, Tolna 4, Vas 4, Veszprém 6, Zala 5.

		0=mindenki más
H4	Helyi politikai háttér	1=cumul
		0=nincs cumul
H5	Országos pozíció	1=van
		0=nincs
H6	Szenioritás	1=első ciklus
		0=nem az első ciklus

A HELYI POLITIKAI HÁTTÉR változó esetében 1-es értéket vesznek fel azok, akik választott helyi pozíciót töltenek be: polgármesterek, helyi és megyei önkormányzati képviselők¹². Az ötödik hipotézis teszteléséhez olyan információkra van szükség, hogy az adatfelvétel időpontjában kik töltöttek be parlamenti illetve pártvezetői posztokat. A parlamenti pozícióknál ez a frakcióvezetőket és a bizottsági elnököket jelenti¹³. Mivel a hipotézis az időbeosztásból indul ki, és nem az egyes feladatok eltérő jellegéből, a tanulmány céljait tekintve nincs értelme különbséget tenni az egyes országos szinten betöltött posztok között. Pártvezetőnek azokat a képviselőket tekintem, akiket a pártok honlapjaikon a vezető testület tagjaként jelöltek meg¹⁴. Az ORSZÁGOS POZÍCIÓ változó tehát a fenti információkat tömöríti. H6 tesztelésére a SZENIORITÁS változót használom majd, mely 1-et vesz fel, ha a képviselő az első ciklusát tölti a parlamentben.

Elemzés

A 3. táblázat a képviselet fókusza és a fent ismertetett független változók közötti kapcsolat szorosságát mutatja. A választókerület-központúság és a mandátum típusa közötti kapcsolat alátámasztani látszik a hipotézist (H1): a választókerület-központú képviselők 69,7 százaléka jön egyéni választókerületből és az egyéni képviselők 68,3 százaléka gondolja úgy, hogy elsősorban a választókerületet képviseli.

3. táblázat: A képviselet fókusza és a független változók közötti kapcsolat szorossága

Változók	Teljes minta	Listás képviselők	Egyéni képviselők
Mandátum típusa	0,453***	-	-
Jelöltség	-0,223***	0,029	-
Körzeti magnitúdó	$\eta=0,314$ ***	$\eta=0,094$	-

¹² Az adatok a BCE Elitkutató Központjának képviselő-adatbázisából származnak.

¹³ Az adatok a BCE Elitkutató Központjának képviselő-adatbázisából származnak.

¹⁴ Fidesz: <http://www.fidesz.hu/index.php?Rovat=10025>

MSZP: http://mszp.hu/szervezet/orszagos_elnokseg

KDNP: <http://kdnk.hu/kdnk/part/vezetotisztsegviselok>

Jobbik: <http://www.jobbik.hu/rovatok/elnokseg>

LMP: <http://lehetmas.hu/rolunk/valasztmany/>

Az LMP esetében - egyedülálló szervezeti felépítése okán - nem értelmezhető a vezető testület fogalma, ezért a fenti szabály szerinti kódolás torzíthatja az eredményeket. Miután a megkérdezett LMP-képviselők nem tudtak megnevezni pártvezetőt a pártjuk szervezetének kontextusában, - egy képviselő hozzájárulásával - a Választmány tagjait kódoltam pártvezetőnek.

Helyi politikai háttér	0,325***	0,25***	0,081
Országos pozíció	-0,065	-0,072	0,087
Szenioritás	-0,126**	-0,205**	-0,005
Elemszám	231	130	101

* $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$

A cellák a Phi-értékeket tartalmazzák a KÖRZETI MAGNITÚDÓT kivéve

A jelöltség helyéhez kapcsolódó eredmény értelmezése nem ilyen egyértelmű. A nyers interpretáció az volna, hogy azok a képviselők, akik indultak egyéni választókerületben, de vesztek, választókerület-központúbbak másoknál. Az eredmény meglepő, hiszen az intuíció éppen ennek ellenkezőjét sugallja (H2). A megoldás a változó kódolásában rejlik: a 0-s kategória ugyanis nem csak azokat tartalmazza, akik nem indultak egyéniben, de azokat is, akiket egyéni képviselőnek választottak. Következésképp, a mandátum típusának hatása is megjelenik a változóban az egyéni jelöltséggel „ellenkező” oldalon, kioltva ezzel a megfigyelni kívánt jelenség feltételezhetően pozitív hatását a választókerület-központúságra. Pontosabb képet kapunk tehát, ha a teljes minta helyett csak a listás képviselők csoportján vizsgáljuk a két változó közötti kapcsolatot. Az így kapott eredmény már inkább alátámasztja a hipotézist: gyenge, de pozitív ($\Phi = 0,029$) kapcsolat van a jelöltség helye és a függő változó között.

Érdekes következtetésre vezet a körzeti magnitúdó hatásának vizsgálata. Ahogy arról korábban már esett szó, a körzeti magnitúdó és a mandátum típusa között igen szoros a kapcsolat, ezért az előbbi viszonyát a képviselet fókuszához a megfelelő kontextusban kell vizsgálni. A mandátum típusától függetlenül, a körzeti magnitúdó és a választókerületi fókusz közötti kapcsolat erős. Mivel azonban tudjuk azt, hogy az egyéni képviselőknek fontosabb a választókerület, mint a listásoknak, a körzeti magnitúdó hozzáadott értékét a listás képviselők körében kell vizsgálni. Ahogy az a 3. táblázatban látható, a két változó közötti kapcsolat nagyon gyenge, ami azt jelenti, hogy gyakorlatilag nincs különbség azok között a képviselők között, akik például egy 4- és egy 28-mandátumos választókerületből jönnek¹⁵. Ez azt jelenti, hogy a magnitúdó gyakorlatilag semmit nem ad hozzá a mandátum típusának hatásához.

A mandátumhalmozás és a képviselet fókusz között pozitív és szignifikáns kapcsolat van, ami arra utal, hogy a helyi politikai beágyazottsággal bíró képviselőknek fontosabb a választókerület, mint azoknak, akik nem kötődnek a helyi szinthez. Ezzel szemben az országos pozíciók szerepe nem olyan fontos, mint amit az elmélet sugall. A kapcsolat iránya „megfelelő”: a magas pozícióban lévők kevésbé foglalkoznak a választókerülettel. A helyzet bonyolultabbá válik, ha csak az egyéni képviselőkre összpontosítunk: ebben az esetben az országos pozíciót betöltők inkább választókerület-központúak. Végül, de nem utolsó sorban, az újonnan megválasztott képviselők kevésbé tűnnek választókerület-centrikusnak, amely ellentmond a nemzetközi kutatások korábbi eredményeinek.

A kétváltozós elemzés egyik tanulsága, hogy a magyarázó tényezők hatásai viszonylag nehezen választhatók el egymástól. Ahhoz tehát hogy teljesebb képet kapjunk, illetve a korábbi eredményeket alátámasszuk erősen javallott a többváltozós elemzés. A modellek eredményeit a 4. és 5. táblázatok mutatják. A korábban kifejtett magyarázó változók körét kiegészítendő, új tényezőt vontam az elemzésbe. Számos

¹⁵ A következtetés ugyanez, ha csak a területi listás képviselőket vesszük figyelembe.

kutató szerint (pl. van der Eijk 1987, Kam 2009) a kormánypártok képviselői többet foglalkoznak a választókerületükkel, mint az ellenzékiek. Ennek oka az a nagyarányú szavazatvesztés, amit a kormánypártok a gyakran népszerűtlen intézkedéseik következtében elveszítene, aminek következtében megnő az ösztönzés a párttól független személyes szavazóbázis felépítésére. A KORMÁNYPÁRT változó felvételével ezekre a hatásokra, illetve - közvetve - a párthovatartozásra is kontrollálni tudok.

4. táblázat: A bináris logisztikus regresszió eredményei (teljes minta; függő változó: a képviselet fókuszja)

Magyarázó változók	1. modell		2. modell	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Konstans	-2,712***	-	-0,752	-
Mandátum típusa	1,675***	5,337	- ^a	-
Jelöltség	1,519*	4,567	1,235	3,437
Körzeti magnitúdó (természetes alapú) logaritmus	- ^a	-	0,554***	0,575
Helyi politikai háttér	0,741**	2,098	0,813**	2,255
Országos pozíció	0,173	1,188	0,136	1,145
Szenioritás	-0,468	0,626	-0,522**	0,593
Kormánypárt	1,524*	4,589	1,063	2,896
Elemszám	231		231	
Nagelkerke R ²	0,317		0,295	

* $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$

Az empirikus szignifikancia szinteket nem tekintem konkluzívnak a magyarázó változók számának elemszámhoz viszonyított nagysága okán.

Kontrollkategória: 'nem választókerület-orientált'

a. erős kollinearitás a MANDÁTUM TÍPUSA és a KÖRZETI MAGNITÚDÓ között

A többváltozós elemzés eredményei többé-kevésbé alátámasztják a korábbi következtetéseket, sejtéseket. A vártnak megfelelően a mandátum típusa rendkívül erős hatást gyakorol a választókerület-központúságra: az *egyéni képviselők esetében ötször nagyobb az esély arra, hogy a választókerületet helyezték a képviselet fókuszába, mint a listásoknál. Az első hipotézist (H1) tehát elfogadom. A jelöltség helye az 1. és 2. modellek alapján fontos tényezőnek tűnik: az alul maradt egyéni jelölteknek fontosabb a választókerület azokhoz képest, akiknek nem voltak egyéni képviselői ambíciók. Az 5. táblázat a mandátum típusa szerint elkülönített két almintán futtatott modellek együttműködését mutatja. Az indulás helyének jelentőségét a 3. modell eredményei igazolják: a listás képviselők esetében a választókerületi fókusz esélye háromszor akkora az egyéni kerületi jelöltek esetében, mint a csak listán indulóknál. A két- és többváltozós elemzés alapján az „árnyékképviseleti” hipotézist (H3) igazoltnak tekintem.*

A 4. táblázat tanúsága szerint számít a körzeti magnitúdó nagysága is. A 2. modell alapján minél magasabb a választókerületben megszerezhető mandátumok száma, annál kisebb az esélye annak, hogy egy képviselő választókerület-centrikussá váljon. Ez az eredmény azonban még nem elég ahhoz, hogy a második hipotézist igazoltnak tekintsük. A korábbiak alapján világos, hogy a körzeti magnitúdónak és a mandátum típusának hatását lehetetlen egymástól elválasztani. Következésképp, a hipotézis igazolása nem nyugodhat pusztán a 2. modell eredményein. A problémát a 3. modell (5. táblázat) kezeli azzal, hogy kizárja az egyéni képviselőket az elemzésből. A körzeti magnitúdó hatása továbbra is negatív,

de kevésbé markáns. A megszereshető mandátumok számának 1 százaléknyi növekedése 0,875-szörösével csökkenti annak esélyét, hogy egy képviselő választókerület-központú legyen, ami ellentmond a kétváltozós elemzés eredményeinek. *A második hipotézist (H2) ezért nem lehet egyértelműen elutasítani.*

5. táblázat: A bináris logisztikus regresszió eredményei (két alminta; függő változó: a képviselő fókuszja)

Magyarázó változók	Listás képviselők 3. modell		Egyéni képviselők 4. modell	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Konstans	-1,749	-	0,394	-
Mandátum típusa	^{-b}	-	^{-b}	-
Jelöltség	1,17	3,22	^{-b}	-
Közzeti (természetes logaritmus) magnitúdó alapú)	-0,137	0,875	^{-b}	-
Helyi politikai háttér	1,206**	3,34	0,34	1,405
Országos pozíció	-0,015	0,985	0,491	1,635
Szenioritás	-0,941**	0,39	0,042	1,043
Kormánypárt	0,899	2,456	^{-a}	-
Elemszám	130		101	
Nagelkerke R ²	0,167		0,022	

* $p < 0,1$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$

Az empirikus szignifikancia szinteket nem tekintem konkluzívnak a magyarázó változók számának elemszámhoz viszonyított nagysága okán.

Kontrollkategória: 'nem választókerület-orientált'

b. 0 variancia

Az összkép kevésbé egyértelmű a karrierváltozók tekintetében. Egyfelől a helyi politikai háttér szerepe nem hagy kérdéseket maga után: *a mandátumhalmozók választókerület-centrikusabbak a többi képviselőnél* (lásd 1., 2., 3. és 4. modellek), a negyedik hipotézis (H4) tehát teljesül. Másfelől, az országos pozíciók és a szenioritás hatásának vizsgálata nem vezet egyértelmű következtetésekre. Az első három modell alapján az országos pozíciók hatása túl gyenge ahhoz, hogy figyelembe lehessen venni. Ezzel szemben az egyéni képviselőket tekintve (4. modell), a választókerület-központúság esélye az 1,6-szorosára növekszik a magasabb rangú képviselők esetében, mely eredmény ellentmond az ötödik hipotézis mögött húzódó feltételezéssel. Az elérhető erőforrások mennyisége és összetétele közötti különbségek szolgálhatnak egyfajta magyarázattal. A választókerület-központúság nem csak a rendelkezésre álló idő függvénye lehet - ahogy ezt feltételeztük -, hanem anyagi erőforrásoké is (Lancaster 2011, Chiru 2011). Miután a magasabb pozíciókat betöltő képviselők jobban képesek kihasználni, mozgósítani ezeket az erőforrásokat, az erre mutatott hajlandóságuk megjelenik az attitűdjeikben is. Erre a gondolatmenetre illetve az eredményekre alapozva *az ötödik (H5) hipotézis elutasítható.*

A szenioritást tekintve, az eredmények azt mutatják, hogy az újonnan megválasztott képviselők kevésbé fókuszálnak a választókerületre, mint tapasztaltabb kollégáik. A hatodik hipotézist megalapozó elmélet, miszerint az életciklus-hatásnak köszönhetően az új képviselőknek fontosabb a választókerületük szolgálata, tisztán egyéni választókerületi választási rendszereken alapul (pl. USA, Egyesült Királyság). Ezekben a rendszerekben a választókerület a szavazatszerzés

egyetlen színtere, ezért kevés egyéb stratégia létezik a megválasztásra mint az, hogy egy képviselő választókerület-orientáltnak láttatja magát. Zárt pártlistás rendszerekben azok az új jelöltek, akik a lista elején szeretnének helyet kapni, a választók helyett a párt kegyeiért kell, hogy megküzdjenek (Heitshusen-Young-Wood 2005). A régebbi képviselők esetében ez a hatás nem olyan markáns, hiszen ők már bizonyították lojalitásukat a párt iránt, így megengedhetik maguknak, hogy más feladatokra is koncentráljanak. Miután az új képviselők általában a pártlistákról kerülnek be¹⁶, ezt a szempontot nem lehet figyelmen kívül hagyni. Következésképp, a hipotézis (H6) logikája nem vonatkoztatható a teljes mintára. És valóban, a listás képviselők között az újak lényegesen kevésbé tartják fontosnak a választókerület képviselőségét, mely hatás a teljes mintán is érvényesülni látszik. A vizsgált tényező együttthatója az egyéni képviselők esetében (4. modell) olyan közel esik 0-hoz, hogy valódi hatása a függő változóra - összhangban a kétváltozós elemzés eredményével - komoly kétséget ébreszt. Magyar viszonyok között tulajdonképpen ez az eredmény is logikusnak tűnhet: az egyéni kerületekben megválasztott új képviselőknek a pártot kellett először meggyőzniük azért, hogy egyáltalán jelöltek lehessenek. Miután a kiválasztás folyamata többnyire teljességgel centralizált, hasonló mechanizmus lép életbe, mint a zárt pártlisták esetén. A karrierjük későbbi állomásán a képviselők már rendelkeznek bizonyos hírnévvel és szavazói bázissal, mely olyan erőforrássá teszi őket a párt szemében, amelyről kockázatos lehet lemondani, tehát akkor is újrjelölik, ha attitűdjeiben és tevékenységében választókerület-központú. Ez a hatás feltételezhetően semlegesíti az elmélet által sugallt ellentétes irányú befolyást. A hatodik hipotézis (H6) tehát elutasítható: *az első ciklusukat szolgáló képviselőkről nem mondható az, hogy választókerület-centrikusabbak a többieknél.*

Záró megjegyzések

Jelen tanulmányban számos a képviselők szerepe és a személynek szóló szavazat nemzetközi szakirodalmát az elmúlt évtizedben domináló elképzelést teszteltem. A hat hipotézis mindegyike egy-egy olyan változóhoz kapcsolódik, melyek feltételezhetően jelentős hatással vannak a képviselők saját szerepeikről alkotott elképzeléseikre. A választási szabályokhoz kapcsolódó elemzés alátámasztja a szakirodalom következtetéseit. Az egyéni választókerületi képviselők választókerület-központúbbak listás társaiknál, tehát a választási szabályok mechanikus hatása érvényesül magyarországi kontextusban is. A pszichológiai hatás (körzeti magnitúdó) már nem ennyire világos: a második hipotézisről való döntés nem egyértelmű. A kutatás jelenlegi állása szerint a hipotézist nem lehet egyértelműen elutasítani, következésképpen fent kell tartanunk annak a lehetőségét, hogy a körzeti magnitúdó befolyásolja a képviselők szerepfelfogást. Az elemzés megerősítette továbbá az „árnyékképviselő” elméletét, ami egyben ezt is jelenti, hogy a két választási ág egymásra gyakorolt hatása Magyarországon is igazolást nyert (*contamination effect*, lásd Barker et al. 2001, Klingemann-Wessels 2001). Ebben az esetben a listás képviselők egyéniekre jellemző attitűdöket és viselkedési formákat vesznek fel, jelesül, hogy esetükben is megjelenik a választókerület, mint a képviselő fókusz.

A helyi háttér jelentős szerepet játszik a képviselők szerepe kialakításában. A mandátumhalmozók attitűdinális szinten szinte természetesen helyezkednek el közelebb a helyi szinthez - jelen esetben választókerülethez. Kimondhatjuk tehát,

¹⁶ Az újak 60,3 százaléka listás, míg a tapasztaltabb képviselők esetén ez az arány 52,1 százalék.

hogyan az érintett képviselők helyi politikus volta befolyásolja az országos szinten betöltött - vagy saját maga által betölteni vélt - szerepet, és nem fordítva. Az országos politikai pozícióhoz és a szenioritáshoz kötött hipotézisek elutasítottak. Az országos posztokat betöltő képviselők választókerület-centrikusabbak, ami azt mutatja, hogy nem a rendelkezésre álló idő az az erőforrás, melyet elsődlegesen figyelembe kell vennünk, amikor a képviselői szerepekre gyakorolt hatásokat elemezzük, hanem a pénz és hatalom. Az először szolgáló képviselőket tekintve elmondható, hogy kevésbé választókerület-központúak, feltehetően a pártok centralizált jelöltállítási stratégiáiknak köszönhetően.

Az elemzés alapján világos, hogy van kapcsolat a képviselői fókusz és az irodalom által tárgyalt tényezők között. A kapcsolat tartalma azonban távolról sem evidens. Nagy munka előtt állunk: szükség van új magyarázatok keresésére, az elméleti keret tágítására és másfajta interpretációk felvetésére, különösen azokban az esetekben, ahol ellentmondásos eredményekre jutottunk. A kutatás számos irányban folytatódhat tovább. A pártok jelöltállítási stratégiáit, és a képviselők jövőbeli terveit¹⁷ külön górcső alá kell vennünk. Emellett, a szenioritás hatásának vizsgálatakor figyelembe kell vennünk azt a körülményt, hogy a képviselők eltérő karrierutat futottak be. Számít például, hogy a korábbi ciklusokban melyik választási ágon kerültek a parlamentbe (Crisp 2007). A lista a végtelenségig folytatható, csakúgy mint a következő lépcsőfok által nyújtott lehetőségek sorolása. Az első lépés az attitűdök és a viselkedés közötti kapcsolat feltárása. Fontosak az attitűdök, de végső soron a tényleges tevékenység az - akár a választókerületben, akár a parlamentben -, amely meghatározza a képviselő és a képviselt közötti kapcsolatot.

¹⁷ Ide értve a magasabb vagy másmilyen pozíció betöltésének ambícióját, és a nyugdíjba vonulási szándékot is.

Irodalom

- Barker, F. - Boston, J. - Levine, S. - McLeay, E. - Roberts, N. (2001) An initial assessment of the consequences of MMP in New Zealand. In Shugart, Matthew Wattenberg, Martin (eds.) *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?*, Oxford: Oxford University Press
- Cain, Bruce – Ferejohn, John–Fiorina, Morris (1987) *The Personal Vote: Constituency Service and Electoral Independence*. Cambridge: Cambridge University Press
- Carey, John – Shugart, Matthew S. (1995) Incentives to Cultivate a Personal Vote: a Rank Ordering of Electoral Formulas. *Electoral Studies*, 14(4):417-439.
- Carey, John (2007) Political Institutions, Competing Principals, and Party Unity in Legislative Voting. *American Journal of Political Science*, 51: 92-107.
- Chiru, Mihail (2011) Unobserved Responsiveness? An Analysis of Constituency Service in Central and Eastern Europe. Paper presented at the 7th CEU Conference in Social Sciences, Budapest, 27-29 May, 2011
- Crisp, Brian F. (2007) Incentives in Mixed-Member Electoral Systems: General Election Laws, Candidate Selection Procedures, and Cameral Rules. *Comparative Political Studies*, 40(12): 1460-1485.
- Curtice, John - Shively, Phillips (2000) Who represents us best? One member or many? Paper presented at the International Political Science Association World Congress, Quebec
- van der Eijk, Cees (1987) Testing theories of electoral cycles. *European Journal of Political Research*, 15: 253-270.
- Fenno, Richard Jr. (1978) *Home Style: House Members in Their Districts*. Glenview, IL: Longman
- Gallagher, Michael – Holliday, Ian (2003) Electoral Systems, Representational Roles and Legislator Behaviour: Evidence from Hong Kong. *New Zealand Journal of Asian Studies*, 5(1):107-120
- Heitshusen, Valerie – Young, Garry – Wood, David M. (2005) Electoral Context and MP Constituency Focus in Australia, Canada, Ireland, New Zealand, and the United Kingdom. *American Journal of Political Science*, 49(1):32-45
- Herrera, Richard – Yawn, Michael (1999) The Emergence of the Personal Vote. *The Journal of Politics*, 61(1):136-150
- Ilonszki, Gabriella (1994) Parliament and parliamentarians in Hungary in comparative perspective. In Ágh, Attila (ed.) *The Emergence of East Central European Parliaments. The First Steps*. Budapest: DKMKA, pp237-251
- Ingall, Rachael E. – Crisp, Brian F. (2001) Determinants of Home Style: The Many Incentives for Going Home in Colombia. *Legislative Studies Quarterly*, 26(3):487-512
- Kam, Christopher J. (2009) *Party Discipline and Parliamentary Politics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Klingemann, Hans-Dieter Wessels, Bernhard (2000) The Political Consequence of Germany's Mixed-Member System: Personalization at the Grass Roots?. In Shugart, Matthew Wattenberg, Martin (eds.) *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?*, Oxford: Oxford University Press
- Kumbhat, M.C. – Marcian Y.M. (1976) Constituent Orientation Among Malaysian State Legislators. *Legislative Studies Quarterly*, 1(3):389-404
- Lancaster, Thomas D. Patterson, David W (1990) Comparative pork barrel politics: perceptions from the West German Bundestag. *Comparative Political Studies*, 22(49):458-477
- Lancaster, Thomas D. (2011) Constituency Service in Multi-tiered Systems: The Case of Austria. Paper presented at the ECPR Joint Session of Workshops, St. Gallen, Switzerland, 12-17 April 2011.
- Lundberg, Thomas C. (2006) Second-Class Representatives? Mixed-Member Proportional Representation in Britain. *Parliamentary Affairs*, 59(1):60-77
- Mayhew, David (197(n)1.4422(t)-11.3345(9)-23.3901(W)-44.558()-35.7624(.).0.7210p Td [(R)-1.33624(e)167(7)1.4422

- Norton, Philip (2002) Introduction: Linking Parliaments and Citizens. In Norton, Philip (ed.) *Parliaments and Citizens in Western Europe*. London: Frank Cass
- Russo, Federico (2009) The Constituency as a Focus of Representation: Studying the Italian Case Through the Analysis of Parliamentary Questions. Conference for Parliamentary Questioning, Paris
- Schlesinger, Joseph A. (1991) *Political Parties and the Winning Office*. Ann Arbor: University of Michigan Press
- Searing, Donald (1994) *Westminster's World: Understanding political roles*. Cambridge: Harvard University Press
- Shugart, Matthew S. – Valdini, Melody E. – Suominen, Kati (2005) Looking for Locals: Voter Information Demands and Personal Vote-Earning Attributes of Legislators under Proportional Representation. *American Journal of Political Science*, 49(2):437-449
- Soroka, Stuart – Penner, Erin – Blidook, Kelly (2009) Constituency Influence in Parliament. *Canadian Journal of Political Science*, 42(3):563-591
- Strøm, Kaare (1997) Rules, Reasons and Routines: Legislative Roles in Parliamentary Democracies. In Müller, W.C. – Saalfeld, Thomas (szerk) *Members of Parliament in Western Europe. Roles and Behaviour*, London: Frank Cass. pp. 155-174
- Tavits, Margit (2010) Effect of Local Ties On Electoral Success and Parliamentary Behaviour: The Case of Estonia. *Party Politics*, 16(2):215-235
- Wahlke, John. C.-Eulau, Heinz-Buchanan, William-Ferguson, LeRoy C (1962) *The Legislative System. Explorations in Legislative Behavior*. New York: Wiley
- Wessels, Bernhard (1999) Whom to Represent? Role Orientations of Legislators in Europe. In Schmitt, Hermann – Thomassen, Jaques (eds.) *Political Representations and Legitimacy in the European Union*. Oxford: Oxford University Press
- Zittel, Thomas (2009) Legislators and Their Representational Roles. Rational Calculus or Habits of the Heart? APSA 2009 Toronto paper